MECANISMUL NAȚIONAL DE PREVENIRE A TORTURII: PREVENȚIE, REACȚIE ȘI IMPACTUL ASUPRA ECHITĂȚII SOCIALE

Veronica POZNEACOVA

CZU: 341.231.14:343.255 veronicapozneacova@gmail.com

The application of torture, inhuman and degrading treatment represents a major violation of human rights. However, the presence of vicious practices and violations is found practically in all states of the world, which determined the world community to implement the eradication of torture approach focused on two basic pillars: 1. Combating of torture; 2. Prevention of torture. The Republic of Moldova ratified the main human rights treaties (UDHR, ECHR, UNCAT, OPCAT, etc.) However, the ECtHR in the period 1997-2022 found 171 violations of art.3, which accounts for 23.4% of all violations found by the court in cases against the Republic of Moldova. This study represents an analysis of the preventive approach, of the architecture of the bodies for the prevention of torture mechanism, the examination of the specificity of the activity of the national mechanism for the prevention of torture through the prism of universal and regional standards.

Scopul lucrării rezidă în elaborarea concepției științifico-practice privind Mecanismul Național de Prevenire a Torturii, în accepțiunea aspectelor *de lege lata* și *de lege ferenda*.

Noutatea științifică și originalitatea rezultatelor. Problema științifică privind prevenirea torturii include mai multe aspecte teoretico-practice, printre care: determinarea unui șir de măsuri care previn aplicarea relelor tratamente; cercetarea gradului de realizare a acestor măsuri de către autoritățile naționale; determinarea obligațiilor pozitive care reies din tratate și convenții internaționale ratificate de către stat și a gradului de realizare a acestor obligații pozitive de către autorități; funcționarea sistemului de prevenire a relelor tratamente prin realizarea vizitelor reprezentanților organelor internaționale și regionale din domeniul prevenirii și combaterii torturii; funcționarea mecanismului național preventiv și capacitarea membrilor acestuia pentru monitorizarea respectării eficiente a realizării drepturilor omului în locurile privative de libertate.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Sub aspect teoretic, teza de licență reprezintă o analiză complexă a activității de prevenire a torturii, precum și o analiză a funcționării MNPT, aspecte care au fost tratate doar tangențial sau care au fost chiar omise în literatura de specialitate. Per ansamblu, studiul realizat reprezintă o bază conceptuală care descrie la nivel teoretic funcțiile MNPT, colaborarea între MNPT și alte autorități ale statului în activitatea de prevenire a torturii, și rolul vizitelor preventive la locurile de detenție, precum și examinarea impactului social al activității MNPT.

Valoarea aplicativă a rezultatelor cercetării rezidă în posibilitatea utilizării exegezelor, concluziilor şi recomandărilor teoretice prezentate în lucrare la eficientizarea activităţii Consiliului pentru Prevenirea Torturii, ca mecanism naţional de prevenire a torturii, a Oficiului Avocatului Poporului, la elaborarea politicilor în domeniul realizării drepturilor persoanelor private de libertate de către Ministerul Justiţiei, Ministrul Sănătăţii şi Protecţiei Sociale, Administraţia Naţională a Instituţiilor Penitenciare, alte instituţii de stat. Unele dintre recomandări elaborate pot fi realizate prin modificarea legislaţiei primare şi secundare în vigoare de către Parlament şi Guvern.

Actualitatea şi importanţa temei abordate. Aplicarea torturii, tratamentului inuman şi degradant reprezintă una dintre încălcările majore ale drepturilor omului, care provoacă îngrijorări serioase în întreaga comunitate mondială contemporană. Utilizarea torturii este întotdeauna asociată cu încălcarea drepturilor fundamentale ale omului, recunoscute universal, proclamate în tratate şi convenţii internaţionale.

Din păcate, tortura şi alte forme de rele tratamente se aplică în continuare în varii domenii ale activităţii publice, inclusiv la investigarea infracţiunilor. Comunitatea internaţională, în general, şi Republica Moldova, în particular, se confruntă cu problemele aplicării tratamentului inuman şi degradant în locurile privative de libertate, inclusiv în sistemul de justiţie penală, sistemul penitenciar, centrele de plasament temporar pentru persoanele cu dizabilităţi, femei, imigranţi, spitale de psihiatrie etc. Problema tratamentul inuman şi degradant al persoanelor în custodia statului nu este specifică doar pentru sistemul de justiţie, fiind întâlnit practic în toate locurile privative de libertate, pe care persoana nu poate să le părăsească după propria voinţă. În plus, comunitatea mondială şi instituţiile de protecţie a drepturilor sunt îngrijorate de cazurile aplicării torturii în cadrul justiţiei penale pentru atingerea scopurilor determinate, printre care intimidare, pedepsire, discriminare sau impunerea persoanei să mărturisească împotriva sa.

Încălcarea dreptului de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman şi degradant rămâne una dintre problemele majore ale sistemului de drept din Republic Moldova. În pofida ratificării tratatelor fundamentale care interzic aplicarea relelor tratamente, precum Convenţia ONU împotriva torturii şi a altor pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante din 10 decembrie 1984 [1], Convenţia pentru prevenirea torturii şi a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante, adoptată de statele membre ale Consiliului Europei la 26 noiembrie 1987 [2], Convenţia Europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale (CEDO) [3], nerespectarea acestui drept fundamental a fost constatată de către organizaţiile internaţionale, regionale şi naţionale din domeniu.

În perioada anilor 1997-2022 CtEDO a constatat 171 de violări (23,4%) ale articolului 3 în hotărârile contra Republicii Moldova, în aspectele ce vizează relele tratamente: investigarea defectuoasă a deceselor, violurilor, sancţionarea prea blândă pentru maltratări, neacordarea asistenţei medicale adecvate deţinuţilor, recurgerea nejustificată la alimentarea forţată, tratament psihiatric forţat dispus contrar legii, încătuşarea ilegală şi nejustificată în afara celulei, neprotejarea de violenţa domestică,

neprotejarea de violența co-deținuților, compensația insuficientă pentru violarea articolului 3 [4].

Eradicarea fenomenului torturii în detenție se realizează prin două dimensiuni, și anume: prevenirea și combaterea torturii. În prezent, încă nu este elaborată o înțelegere adecvată, multilaterală și atotcuprinzătoare a problemei privind prevenirea torturii, atât la nivel mondial, cât și la cel național, fiind necesară adoptarea unei abordări preventive pentru soluționarea acestei probleme. Importanța abordării preventive a fenomenului torturii a fost conștientizată de către comunitatea internațională relativ târziu, spre sfârșitul secolului XX.

Protocolul Opțional la Convenția ONU împotriva torturii și a altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante (în continuare – OPCAT) [5], care pune baza abordării preventive, a fost adoptat la 18 decembrie 2002 și a intrat în vigoare în 2006. Prin OPCAT a fost creată o arhitectură unică a organelor în domeniul prevenirii torturii, care include Subcomitetul ONU pentru Prevenirea Torturii (UN SPT), creat la nivelul ONU și Mecanismul Național de Prevenire a Torturii (MNPT), constituit la nivel național. Unicitatea acestei abordări se axează pe îmbinarea monitorizării locurilor de detente de către organul ONU cu cea efectuată de către un organ național introdus de către stat. În plus, caracterul inovator al acestei abordări se manifestă prin reglementarea unei colaborări și comunicări directe între organul ONU (UN SPT) și organul național (MNPT). Abordarea preventivă se axează pe stabilirea unei colaborări și a dialogului între organele respective și autoritățile statului cu scopul eradicării problemelor sistemice și îmbunătățirii nivelului de respectare a drepturilor persoanelor aflate în custodia statului.

Cu toate acestea, rolul-cheie în atingerea scopului propus prin crearea acestor organe revine autorităților statului, **obligate** prin prevederile convențiilor și ale tratatelor internaționale să colaboreze și să execute recomandările UN SPT și ale MNPT. Executarea recomandărilor este pusă în sarcina autorităților, printre care: Ministerul Justiției, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Sănătății și Protecției Sociale, Administrația Națională a Penitenciarelor, administrația penitenciarului vizat, administrația Centului de plasament temporar sau a spitalului. De activitatea eficientă și bine consolidată a acestor autorități depinde realizarea plenară a drepturilor omului în locurile de detenție și prevenirea relelor tratamente prin eradicarea problemelor sistemice.

La nivel practic, impactul social al activității de prevenire a torturii se manifestă prin eficientizarea sistemului de justiție penală, îmbunătățirea formării personalului din sistem și a capacității acestuia, perfecționarea sistemului de monitorizare și raportare a abuzurilor. Aceste activități se axează pe promovarea drepturilor categoriei de persoane care, de regulă, este neacceptată sau discriminată de către membrii societății, iar prezența abuzului în sistemul penitenciar este percepută ca fiind „un atribut obligatoriu” al sistemului penitenciar.

Concluzii. Eradicarea fenomenului torturii este imposibilă fără elaborarea unei abordări preventive. Crearea MNPT reprezintă una dintre măsurile pentru preveni-

rea torturii, făcând parte din componența națională a sistemului de prevenire a torturii introdus prin OPCAT. Printre funcțiile de bază ale MNPT se numără în special: 1) monitorizarea instituțiilor de detenție; 2) interacțiunea și colaborarea cu alte organe de prevenire a torturii; 3) prezentarea avizelor privind proiecte de legi în domeniul de activitate; 4) formularea recomandărilor autorităților naționale pentru îmbunătățirea condițiilor din instituțiile de detenție, prevenirea abuzurilor și tratamentului inuman sau degradant; 5) monitorizarea punerii în aplicare a recomandărilor sale și evaluarea eficienței acestora în prevenirea torturii și a altor forme de tratament inuman sau degradant.

Activitatea Consiliului pentru Prevenirea Torturii este extrem de importantă în garantarea respectării drepturilor persoanelor private de libertate. În prezent, CpPT din R.Moldova este funcțional, capabil să facă față provocărilor și să exercite funcțiile prevăzute de OPCAT.

Cu toate acestea, MNPT din Republica Moldova se confruntă cu o serie de probleme dictate de reticența autorităților în colaborare cu Consiliul și de lipsa mecanismului intern de monitorizare a executării recomandărilor.

Cu scopul eficientizării activității Consiliului pentru Prevenirea Torturii din Republica Moldova propunem introducerea următoarelor modificări:

1. Încriminarea în Codul penal (art.161[1]) a pedepsei inumane și degradante, ceea ce va oferi o protecție mai eficientă a drepturilor persoanelor private de libertate.
2. Sensibilizarea autorităților referitor la rolul și importanța activității MNPT și atenționarea asupra faptului că lor le revine responsabilitatea privind implementarea recomandărilor Consiliului.
3. Introducerea modificărilor în Legea nr.52 din 03.04.2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul), fiind reglementată obligația expresă a autorităților de a raporta periodic (o dată în 3 luni) și detaliat gradul de realizare a recomandărilor adresate de către MNPT și Avocatul Poporului.

Referințe:

1. Convenţia împotriva torturii şi altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, nr.130 din 10.12.1984*. În: *Tratate Internaționale,* 1998, nr.1, art.130 **Adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 39/46 din 10 decembrie 1984. Intrată în vigoare la 26 iunie 1987 conform dispozițiilor art.27 (1)*. Online: CMAE130/1984 (legis.md) [Accesat: 23.10.2022]
2. Convenția Europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante. Textul Convenției și Raportul Explicativ în Seria *Tratate Europene,* nr.126. Text amendat în conformitate cu prevederile Protocoalelor nr.1 (STE nr.151) și nr.2 (STE nr.152) care au intrat în vigoare la 1 martie 2002. Online: 16806dbac4 (coe.int)
3. Convenţia Europeană a Drepturilor Omului amendată de Protocoalele nr.11, 14 şi 15, completată de Protocolul adițional și de Protocoalele nr.4, 6, 7, 12, 13 şi 16. Online: European Convention on Human Rights (coe.int)
4. GOINIC, D., GRIBINCEA, V. *Violările constatate de CtEDO în privința Republicii Moldova, 12 septembrie 1997 – 11 septembrie 2022*, Online: VIOLĂRILE CONSTATATE

DE CtEDO ÎN PRIVINȚA REPUBLICII MOLDOVA 12 septembrie 1997 – 11 septembrie 2022 (crjm.org)

5. Protocol Opțional la Convenția împotriva torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante. Adoptat la 18 decembrie 2002 în cadrul celei de-a 57-ea sesiuni a Adunării Generale a Națiunilor Unite prin rezoluția A/RES/57/199. Online: https://stoptorture.humanrightsembassy.org/attachments/article/57/Protocol%20facultativ.PDF

Recomandat
Victor ZAHARIA, *dr., conf. univ.*